

ЈЕЗИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ АНОМАЛИЈЕ КАО СТИЛСКИ ПОСТУПАК У КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ ЉУБИВОЈА РШУМОВИЋА¹

Апстракт: Језичке аномалије могу да се појаве како на плану израза, тако и на плану садржаја језичког знака, што ствара услове за њихово посматрање са становишта разграничавања на формалне и семантичке. У овом раду, на материјалу књижевности за децу Љубивоја Ршумовића, са аспекта чисте и когнитивне лингвистике истражујемо и анализирамо језичко-семантичке аномалије, превасходно у форми језичке игре у функцији стилског поступка поменутог писца. Језичка игра овог типа у односу на узус и норму генерише другачија средства изражавања одређеног садржаја или објективизује нови садржај, уз чување или измене старе форме.

Кључне речи: Љубивоје Ршумовић, језичка игра, језичко-семантичке аномалије, прагмасемантичке аномалије, концептуалне аномалије.

УВОДНО РАЗМАТРАЊЕ

Појам аномалности језика повезан је превасходно са присуством одређеног језичког стандарда, односно са појмом норме и обухвата разноврсне појаве, па се, у складу са Н. Д. Арутјуновом (Арутјунова 1990: 3–9), може рећи да он осим системско-језичких одступања укључује и логичку контрадикторност, неспојивост семантичких компоненти, неусклађеност семантичких односа, као и инкомпатибилност комуникативних циљева говорника и значења. Према Радбиљу (Радбиљ 2012: 5–6), језичка аномалија представља дијалектички контрадикторно јединство неконвенционалне (тј. у одређеној мери деструктивне) употребе јединице или модела језика и стваралачког (креативног) потенцијала такве употребе у говорној пракси. Интенционалност у актуелизацији ове супротности представља естетски начин употребе језика. Критеријум за одређивање и класификацију

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта 178014: „Динамика структура савременог српског језика”, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

језичко-семантичких аномалија у анализираном књижевном тексту у овом раду темељи се на разликовању „намерних аномалија насталих у процесу осмишљавања” и оних које „нису подложне осмишљавању” (Булигина, Шмељов 1997: 443). Уз ослањање на поменути критеријум, могуће је издвајање два типа исказа у књижевном тексту сходно врсти намерних аномалија у њиховој подлози. 1) Искази који настају као резултат преосмишљавања, добијајући при томе семантички стандардно тумачење праћено губитком изражајности и снаге. У овај тип аномалија сврставају се реторички тропи и фигуре и важно је да адресат схвати да је изрицање семантички контрадикторног исказа укључено у интенцију говорника. Свођење на семантички стандард доводи до тога да поменути искази губе статус аномалије. 2) Искази који се не могу свести на стандардну семантику и усмеравају пажњу на саму законитост која се нарушава ради постизања одређеног ефекта: прагмасемантичке аномалије, апсурд, нонсенс, језичке игре типа досетки, оштроумности у функцији поступака онеобичавања са циљем извођења читаоца из аутоматизма перцепције. У овом делу рада, са аспекта чисте и когнитивне лингвистике, бавимо се лингвостилистичком и концептуалном анализом превасходно другог типа аномалности у подлози језичке игре (даље у тексту ЈИ) као језичко-стиског поступка на корпусу књижевних текстова за децу Љубивоја Ршумовића. „Ауторске аномалије” (Апресјан 1990: 51) сврставају се у модерној лингвистици у круг значајних уметничких поступака и првенствено се користе као изражајно средство, у конкретном случају, као средство језичке игре. Посматрана на овај начин, ЈИ најчешће се употребљава у форми језичке неправилности и необичности, и то неправилности коју перципира говорник (писац/читалац/слушалац) и намерно толерише, односно допушта. Према Сањикову (Сањиков 2002: 23), неопходно је да адресат током перцепције разуме да је „исказ намерно тако конструисан”, иначе ће се проценити једноставно као „неправилност или нетачност”. Дакле, ЈИ ће постићи жељени ефекат само ако је адресат спреман за њену адекватну перцепцију. Когнитивна и прагматичка суштина ЈИ материјализована је у јединицама плана садржаја, организованих правилима или условима ЈИ, а такав начин њеног конструисања представља „описивање декларативним и процедуралним знањем” (Гридина 2002). Управо та знања разматрамо у раду у функцији прецедента у подлози поступка за грађење ЈИ, посебно оне у форми књижевних алузија и асоцијација, а у сврху реализације поетске функције језика, превасходно оријентисане на комичан ефекат. Примаран принцип у подлози књижевних текстова за децу Љ. Ршумовића представља прецедентност говорних манифестација дечјег језика у форми језичке игре са истакнутим обележјем одступања од језичке норме и узуса. Преовлађујуће карактеристике дечје говорне парадигме са аспекта језичке аномалности могу се класификовати као а) структурно-семантичка и деривациона

одступања, уз деловање принципа метајезичке рефлексije, са циљем објашњавања унутрашње форме речи и б) одступања са нарушавањем логичког плана исказа одсуством имплицитног садржаја уз увођење референтних исказа карактеристичних за дељу говорну парадигму. Полазећи од реченог, уметнички говор Ршумовића анализирамо у раду са позиције напред истакнутих обележја, са задатком издвајања и описивања језичких аномалија у подлози ЈИ, а у циљу тумачења њиховог функционалног аспекта у својству примарног поступка његовог језичко-стилског израза. Издвајамо два вида језичке игре засноване на аномалности: 1) *ЈИ са деривационим и лексичко-семантичким аномалијама* (нарушавање структурно-семантичког плана); 2) *ЈИ са прајмасемантичким и концептуалним аномалијама* (нарушавање прагматичког и логичког плана исказа).

АНАЛИЗА ЈЕЗИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ АНОМАЛНОСТИ У ПОДЛОЗИ ЈИ У КЊИЖЕВНОМ ТЕКСТУ Љ. РШУМОВИЋА

Према Радбиљу (Радбиљ 2012: 26–27), *семантичке аномалије* резултат су аномалне вербализације плана садржаја језичке јединице која може настати услед нарушавања формалне структуре или без таквог нарушавања и одраз је неадекватне парадигматске супституције, аномалне компатибилности, неправилне реализације творбеног или синтаксичког модела. Са тог аспекта, термином семантичке аномалије превасходно се означавају аномалије чисто језичке природе, односно аномалије значења које настају као резултат различитих врста нарушавања вербализације лексичке или граматичке семантике унутар језичког система стандардног језика. Сходно реченом, нарушавања која се односе на прагматичку сферу говора (нарушавање норми и принципа говорног понашања) могу да се именују термином *прајмасемантичке аномалије*. Уколико се, пак, конвенционална пресупозитивна значења речи и вербалних конструкција која улазе у њихову семантику припишу прагматичкој сфери, настају аномалије које могу да се означе као *прајмасемантичке*. У овом делу рада, на материјалу књижевних текстова за децу Љубивоја Ршумовића, бавимо се анализом напред наведених аномалија у подлози различитих видова језичке игре, и то у функцији примарног средства језичко-стилског поступка поменутог писца.

ЈИ са деривационим и лексичко-семантичким аномалијама у књижевном тексту Љ. Ршумовића

ЈИ овог типа са аспекта језичке аномалности заснива се на деривационим структурно-семантичким одступањима уз деловање принципа метајезичке рефлексије као битног својства дечје говорне парадигме, као и лексичко-семантичким аномалијама. Метајезичко функционисање у говору реализује се као подршка ефикасности примене основне когнитивне функције језика. Језику као објекту означавања и комуникације говорник прибегава у оним ситуацијама комуникације када долази до проблема у разумевању међу саговорницима који своју говорну делатност темеље на различитим језичким подсистемима. Наша анализа спонтаних манифестација метајезичке рефлексије као поступка ЈИ има за циљ издвајање и верификацију јединства кодова двају различитих система: дечјег говора и уметничког говора реализованог у текстовима Љ. Ршумовића. У условима реторичке оријентације говора, таква врста метајезичке рефлексије говорника аутора има за циљ да скрене пажњу на фрагмент говора, да усмери његово тумачење од стране адресата (детета као рецепијента ових тесктова) у одређеном правцу. Дечје говорне иновације као мотивациони модификатори готових речи разбијају стереотипе аутоматизоване перцепције говорних исказа од стране адресата структурно-семантичким преобликовањем готових језичких јединица и као принцип препознајемо их у ЈИ употребљеној у ниже наведеним Ршумовићевим стиховима:

(1) Ni komandir šumske straže
Nije znao da mi kaže
Da l' slon telefonira
Il telefon – slonira² (Ршумовић 1988б: 22)

(2) Do stola
Do stolice
Do kašike
Do police
Rastimo
Sa lastama lastimo (Ршумовић 1988б: 145)

(3) Lega Dogić i ko je ona
Niko ne zna ni da li Lega

² Речи у свим анализираним и нумерисаним примерима подвукла и болдирала М. К.

Ima još drugova i kolega
Sve se više nameće otkriće
Da **Leg**a nije **legalno** biće. (Ршумовић 1988в: 68)

Иновације овог типа (неологизми и околионализми) типичне су за дечју говорну парадигму и са психолингвистичког аспекта могу да се тумаче као резултат међуутицаја речи-стимула и речи-реакције. Реч-стимул врши функцију мотиватора (немотивисане речи) која иницира код адресата одговор у форми спонтане манифестације у форми речи-реакције, односно деривационе лексеме (мотивисане речи) из асоцијативног поља речи-реакције. У примерима (1), (2) и (3) лексеме блиске по значењу обједињују се у групе, стварајући ново семантичко поље у перцепцији адресата према узусним речима-стимулима које припадају различитим парадигматским низовима (различитим врстама речи). Тако узусне лексеме *слон* и *ласџа* (у форми именице), као и узусна лексема *лејално* (у форми придева), у својству речи-стимула а у функцији мотиватора дају деривате-неологизме у форми глагола *слонира* и *ласџимо* и властитог имена *Леја* као речи-реакција. Добијени неологизми мењају само формална, граматичка својства, док семантички садржај остаје компатибилан, будући да се ради о лексемама блиским по значењу, али са аномалном актуелизацијом неутемељеном у прототипском семантичком моделу.

У примерима (4) и (5), који следе, узусне лексеме *Филијини* и *лакаџи* (у форми именице) асоцијативно су повезане у стиховима са лексемама *Филиј* и *лакџовиј* само на основу фонетске аналогije, без подударанја у семантичком садржају. На овај начин Ршумовић гради свој поетски поступак ослањајући се на деривациони поступак типичан за дечју говорну парадигму, заснован на формалној аналогiji, услед чега се у истим творбеним структурама одражавају различите когниције „по принципу семантичког укључивања, при чему у когнитивној бази детета дечја иновација и узусне лексеме-прототипи нису у корелацији” (Кебара 2016: 316), што се може упоредити са примерима дечјих оригиналних твореница:

– *Kotlarnica* je *žena kotlara* (ložača kotlarnice). (Чуковски 1986: 66–68)

Bujica je kad *bujji oluja*. (Рупник–Рачић, Нешић 1982: 22–23)

Vernost je što se *majmun vere*³. (Рупник–Рачић, Нешић 1982: 26–27)

У већ поменутом примеру (3) истичемо такође и синтагму у форми властитог имена и презимена *Леја Дојић* у самом наслову песме, у којој Ршумовић прецедентно користи још једно битно својство дечје реторичке

³ Све речи у наведеном тексту подвукла М. К.

парадигме, утемељено на вредносно-оријентационој функцији. У овом поступку долази до „свесног играња језичким каноном кроз форму говорне агресије – изругивања и исмевања другог у ЈИ” (Кебара 2014: 117) са циљем остваривања ефекта појачане експресивности или комичног ефекта у перцепцији дате језичке игре. Исти поступак примењен је и у примеру (6) у синтагми *Једиша Дебељковић*, такође у наслову песме⁴, у чијој подлози су неологизми *Једиша*, у форми властитог имена од узусног глагола *јести*/*једе* као мотиватора и *Дебељковић*, такође у форми властитог имена/презимена од узусне хипокорисничке именице *дебељко* у функцији мотиватора. Ршумовић је у анализираним примерима као језичко-стилско средство применио модел деривације типичан за дечји неолошки дискурс у којем се неологизми и окационализми граде методом прецизирања или разјашњавања унутрашње форме речи путем њихове „делимичне формалне модификације или корелације са разумљивим мотиватором” (Кебара 2014: 115–116):

(4) Nedavno se na Filipinima dogodilo nešto nesvakidašnje. Jedan čovek je svome sinu dao ime Marko. Sada na **Filipinima** ima osamnaest miliona **Filipa** i jedan Marko. (Ршумовић 1988а: 52)

(5) Ja ne mogu sada plakat
Imam lakat to je fakat
Dok sam bio dečko pritom
Hranili me „laktovitom”. (Ршумовић 1988б: 94)

(6) Čitamo misli *Jediše Debeljkovića* pred prepunom trpezom

[...] Oh ala će da se glocne
Čim se zvocne [...] (Ршумовић 1988б: 104)

У ниже наведеним примерима уочене су лексичко-семантичке аномалије као производ поступка буквализације у процесу аномалне замене семантичких значења, услед које су добијени неологизми изразите парадоксалности, који у контексту добијају чисто игровну функцију. У примеру (7) аномално је употребљена узусна синтагма *ѝринѝез крофна* од лексеме мотиватора *ѝринѝеза* испуњавањем поменуте лексеме новим семантичким

⁴ Видети о овоме више у: Кебара 2014, где се каже да „вредносно-оријентациона функција доводи до извесног преосмишљавања прецедентног имена [...] и давања новог смисла из којег настаје денотат другог реда, односно прецедентни исказ. Дечје говорне творевине овог вида често се срећу као прецеденти поетске употребе речи у насловима уметничких текстова” (Кебара 2014: 118).

садржајем. Овај поступак заснива се на асоцијативном преосмишљавању које резултира инкомпатибилношћу фонетског омотача и лексичке семантике, што представља типичан поступак у дечјој говорној парадигми:

Mati zove svoju trogodišnju Kiru k sebi u postelju „da se malo pomaze” i čuje ironično pitanje:

- Zar je mama „pomaza” (pomada za mazanje)? (Чуковски 1986: 70)
„Meljnica” je žena mlinara, kozak svakako kozin muž. (Чуковски 1986: 87–88)
- Konzerve prave u konzervatoriju⁵, je l' da? – pitao je Igor svog dedu. (Чуковски 1986: 89)

У примеру (8) хомонимијска замена води каламбур, будући да су у истом контексту употребљене лексеме аналогног фонетског омотача (блиске по звучању) али различитог значења, које, међутим, у контексту добија ново мотивисано значење (глагол *йресѝи* и глаголска именица *йредење*). Мотивациона ознака у лексемама у оба примера према моделу дечјег језика дата је непосредно, услед чега се перципира уз успостављање директне везе лексичке јединице у новој употреби са мотиватором као стимулом. Унутрашња форма таквих творевина у примеру Ршумовићевог књижевног текста типа досетке одликује се метафоричношћу (асоцијативношћу) у циљу изазивања комичног, забавног ефекта блиског дечјем перципирању језичке игре:

(7) Jedna slatka aždaja Tereza
nalovila je gomilu princeza.

obukla kecelju, obula pantalone,
i peče od njih princez krofne. (Ршумовић 1988а: 22)

(8) U želji da poveća produktivnost rada predionica pamuka u Turici, kod Titovog Užica, primila je nedavno u službu trideset mački. Smatraju da će trideset mački bolje presti nego trideset radnica, jer mačke imaju dužu praksu u predenju. (Ршумовић 1988а: 46)

У примерима који следе уочене су фразеолошке аномалије као подтип лексичко-семантичких у функцији поступка за грађење ЈИ. У примеру (9) Ршумовић гради ЈИ буквализацијом непосредне, стварне семантике идиома *йроцури весѝи*, материјализујући његово апстрактно значење, док у примеру

⁵ Све речи у наведеном тексту подвукла М. К.

(10) језичку игру гради поступком структурно-семантичке трансформације устаљених јединица *немајући другојој њосла, синујући идеја, донџон*, испуњавајући их новим семантичким садржајем:

(9) A starac mi reče POLAKO NE ŽURI
NE DIŽI GALAMU
NEKA VEST PROCURI
KAD TEMA POTEČE
NE ZATVARAJ ČESMU
O ČEMU BI INAČE NAPISAO PESMU (Ршумовић 1988а: 115)

(10) Nemajući drugog posla
Ja skoknuh do grada Osla
I videh u tome gradu
Kako bogu dane krađu
[...]
Tu mi sinu lampa stona
Pa skoknuh do grada Bona
I zapazih u tom Bonu
Traže rupu u bon-tonu (Ршумовић 1988в: 98)

ЈИ са прагмасемантичким и концептуалним аномалијама у књижевном тексту Љ. Ршумовића

У овом делу рада анализирамо језичко-семантичка одступања као поступак ЈИ у књижевном тексту Љ. Ршумовића са двојаког аспекта: а) аномалије у којима се семантички и прагматички потенцијал језика неадекватно актелизује; б) аномалије у којима је уочено одређено логичко нарушавање, уз одсуство очигледног језичког одступања. Поменуте аномалије представљају неадекватну концептуализацију у језичком знаку и одраз су аномалности узрочно-последичних односа изражених контрадикторношћу и алогичношћу исказа. У односу на уметнички текст и концептуализацију слике света у њему, могућа су четири типа корелације норме и аномалије (Радбиљ 2012: 41): 1) језичка концептуализација „правилног света” „правилним језиком”; 2) језичка концептуализација „неправилног света” „правилним језиком”; 3) језичка концептуализација „правилног света” „неправилним језиком”; 4) Језичка концептуализација „неправилног света” „неправилном језиком”. У Ршумовићевим текстовима долази до прожимања сва четири типа ове корелације. Аномалије које анализирамо у овом делу рада означили смо као прагмасемантичке, будући да конвенционална пресупозитивна значења

(која могу да се припишу прагматичкој сфери) анализираних речи и вербалних конструкција улазе у њихову семантику. У примерима (11) и (12) који следе, семантичко-концептуалне аномалије повезане су са контрадикцијом насталом између пресупозитивне компоненте семантике једне речи и лексичког значења друге. У синтагмама из поменутих примера, типа *аждаја седи*, *аждаја држи њрси* (на слепој оку), *аждаја мисли* (у аждајиној глави су мисли); *мрав њовори* и *чује њовор* (*мрав је чуо речи*, *мрав је рекао*), *мрав њуче човека* (*мрав њада ујку*), *мрав зна* (*карати*), аномалију изазива чињеница да уз именице *аждаја* и *мрав* са семантиком припадања животињској врсти семантика глагола *седити*, *држити* (прст), *мислити*, *њоворити*, *слушати* (говор), *њући* (ујака), *знати* (карате) садржи такође и обавезну пресупозицију 'примењује се на људе':

(11) Ako vidite aždaju da sedi u travi
Sa prstom na slepom oku,
Znajte da su u njenoj glavi
Ove misli u toku... (Ршумовић 1988а: 16)

(12) Družio sam se s mrvom
Bio je mali i prašnjav
Video nas moj ujak
I rekao da sam šašav.

Mrav je čuo te reči
I rekao GRDNO SE VARATE
Pa uzeo ujku da taba
Pošto je znao karate... (Ршумовић 1988а: 127)

У ниже наведеним примерима (13) и (14) уочен је подтип горе описаног типа прагмасемантичких аномалија, у којима се аномалност заснива на редувантној (сувишној) вербализацији пресупозиције. Тако у стиху *И кад летим*, и *кад њрчим*, који се односи на врану, што се сазнаје из претходног стиха (пример 13) у пресупозицији се претпоставља да прототипске вране не трче, већ лете. Слично и у примеру (14), где се глагол *шетати* редувантно приписује именицама *њишица*, *риба* и *дуба*, за које се у пресупозицији претпоставља да не шетају него лете (птица), пливају (риба) и миле травом (дуба). Истовремено се у овим синтагмама инкомпатибилно спајају пресупозитивно значење глагола *шетати* – 'односи се на људе' и директна, непосредна семантика именица *њишица*, *риба* и *дуба* – 'припадност животињама', што указује на контрадикторност у спајању конвенционалног и неконвенционалног значења:

(13) – NA MOM SRCU LEŽI RANA,
Reče jedna bela vrana,

– I KAD LETIM, I KAD **TRČIM**,
PITAJU ME ZAŠTO ŠTRČIM? (Ршумовић 1988а: 92)

(14) Ptica šeta nebom
Riba šeta vodom
Buba šeta travom
A čovek slobodom (Ршумовић 1988в: 139)

Поред исказа у којима се прагматички и семантички потенцијал језика неадекватно актуелизује, у анализираним Ршумовићевим књижевним текстовима за децу уочени су и искази са одређеним логичким нарушавањем, уз одсуство очигледних језичких аномалности, али са истакнутим концептуалним (нонсенсним) одступањима, у потпуној контрадикторности са прототипским светом (модул 'у реалном свету то није могуће, не ради се тако', на пример, 'стоноге не перу ноге', 'слон не носи ципеле, па није ни могуће да га оне жуљају', 'није могуће направити хаљину од звука' итд.). Истовремено, искази се одликују и прагмасемантичком аномалношћу, одраженом у инкомпатибилном повезивању пресупозиције једне речи са семантичким садржајем друге:

(15) Da l' stonoge često peru noge
Da li bube uvek peru zube
[...]
Da l' u Grčkoj mora da se grče
Da li riba pije riblje ulje
Da li slona cipelice žulje
Postoji li haljina od zvuka
[...]
Da li majmun harmoniku svira... (Ршумовић 1988δ: 131)

(16) Jedna ovca siva
U bazenu pliva

Jedan hrabri slon
Trči maraton

Jedno ptiče golo
Voli vaterpolo

Jedan ljuti ris

Obožava klis

Jedan poljski cvet

Igra rukomet... (Ршумовић 1988б: 132)

Описане аномалије у уметничком говору Љ. Ршумовића у функцији су поступка онеобичавања, генерисања необичног, нонсенсног света у његовим текстовима за децу. Оваквим поступком постиже се ефекат изневереног очекивања, када су сви концепти међусобно испречени, уз концептуализацију догађаја аномалних са аспекта чисте логике, а у циљу стварања игровног и комичног ефекта. Поменуте трансформације манифестују се као митологизирани тип мишљења и језичке концептуализације света карактеристичне за митове и бајке, у којима основне форме, категорије и закони формалне логике нису релевантни. На овај начин Ршумовић језичку концептуализацију света гради у складу са дечјим начином поимања реалности и менталним когнитивним системом, заснованим на типу акаузалног, алогичног мишљења, односно рефлексивно-непосредног мисаоног обрасца, фундаментално различитог од појмовног рефлексивно-посредног обрасца одраслих.

У примерима (17) и (18) који следе, у Ршумовићевом језичко-стилском поступку уочена је аномалност заснована на хипостазирању, приписивању предметима самосталног супстанцијалног бића, односно анимализација (оживљавање) предмета. Иако и овај поступак може бити одлика митологизираниог мишљења, он се ипак овде карактерише дијаметрално супротним својствима уметничког говора од оних у претходним примерима, будући да циљ овакве језичке игре није изневерено очекивање у грађењу нонсенса, већ грађење досетки и изражавање оштроумности у сврху забаве и шале. С друге стране, оба поступка повезана су заједничком интенцијом – постизање комичног ефекта који деца адресати најинтензивније перципирају:

(17) Zemljoradniku Nikoli P. iz Užičke Požege dogodila se nesvakidašnja nezgoda: napustila su ga kućna vrata. Zahvaljujući brznoj intervenciji organa gonjenja, vrata su uhvaćena i vraćena. Istraga je pokazala da je do ovoga došlo zato što Nikola P. svako veće kad se vraća kući lupa vratima iz sve snage, kao da su tuđa. (Ршумовић 1988а: 60)

(18) Agencije javljaju da je Risto Dimovski iz Skoplja konstruisao časovnik koji radi na principu njegove supruge Ljupke. Kada želi da zna koliko je sati, Risto pogleda u Ljupku, a Ljupka mu, raširenim rukama, pokaže. Na primer,

ako raširi ruke u visini ramena, to znači da je tačno petnaest do tri. Risti Dimovskom nije jasno zašto ga kolege u kancelariji začuđeno gledaju kada im kaže da je zakasnio na posao jer mu je časovnik otišao na pijacu. (Ршумовић 1988а: 55)

Описаним језичко-стилским моделирањем књижевног текста за децу, употребом језичких аномалија у функцији примарног изражајног средства, Ршумовић је показао како се ефектно може искористити велики распон конструктивних принципа језичке игре попут имитационог, сликовно-хеленистичког и алузивног, у стварању сложеног система од више нивоа путем поступка корелације између норме и аномалије, као и коришћењем језичких кодова засебних језичких система: дечјег и стандардног.

ЗАКЉУЧАК

Језичку игру утемељену на језичким аномалијама карактерише метајезичност, односно она се увек и обавезно испољава као језик у језику, односно систем у систему, те истовремено показује и језичко-системске карактеристике (одликује се игровном формом испољеном на свим језичким нивоима и игровним значењем), али и надсистемски карактер, будући да аномалије као њено изражајно средство првенствено постоје у односу на језичку норму на релацији слагања или неслагања са њом. Као модел понашања са значењем нестандардног односа према дешавањима у дечјој говорној парадигми и у дечјим језичким творевинама представља свесно, намерно нарушавање језичких канона и као таква одраз је креативне говорномисаоне делатности детета. Примаран принцип у подлози књижевних текстова за децу Љ. Ршумовића представља управо прецедентност говорних манифестација дечјег језика у форми језичке игре са истакнутим обележјем одступања од језичке норме и узуса. Полазећи од описаног својства, у раду смо анализирали језичко-семантичке аномалије у подлози ЈИ у функцији стилског поступка у уметничком говору Ршумовића. Издвојили смо два вида језичке игре:

1) *ЈИ са деривационим и лексичко-семантичким аномалијама*. Овај тип ЈИ заснива се на деривационим структурно-семантичким одступањима уз деловање принципа метајезичке рефлексije и разјашњавања унутрашње форме речи као битном својству дечје говорне парадигме, као и на лексичко-семантичким аномалијама. Унутрашња форма речи као основа игровног преосмишљавања и трансформације представља бесмисленост исказа са аспекта референтне корелативности. У таквим условима књижевни текст

функционише као независна комуникативна стварност, градећи поље актуализације могућих веза. Анализа аномалних спонтаних манифестација метајезичке рефлексије као поступка ЈИ показала је велики степен остварености јединства кодова двају различитих система: дечјег говора и уметничког говора реализованог у текстовима Љ. Ршумовића.

2) *ЈИ са прајмасемантичким и концептуалним аномалијама*. Ове аномалије у књижевном тексту Ршумовића, попут претходних, у функцији су језичко-стилског поступка и испољене су као неадекватна концептуализација у језичком знаку, што је резултирало аномалношћу узрочно-последичних односа изражених контрадикторношћу и алогичношћу исказа. Одступања су забележена на нивоу неадекватно актуелизованог прагматичког и семантичког потенцијала језика, као и на логичком и концептуалном нивоу, уз одсуство очигледног језичког одступања. Контрадикција се најочигледније испољила између пресупозитивне компоненте семантике једне речи и лексичког значења друге. У текстовима је уочен и подтип овог типа прагма-семантичких аномалија, заснован на редундантној (сувишној) вербализацији пресупозиције. Искази са логичким нарушавањем и концептуалним одступањима у потпуној су контрадикторности са прототипским светом. Описане аномалије у уметничком говору Љ. Ршумовића у функцији су поступка онеобичавања, генерисања необичног, нонсенсног света у његовим текстовима за децу и манифестују се као митологизирани тип мишљења карактеристичан за митове и бајке, а у складу са дечјим начином поимања реалности заснованим на типу акаузалног, алогичног мишљења. Уочена је и аномалност заснована на хипостазирању (анимализацији, оживљавању предмета), али не као одлика митологизираног мишљења, већ у циљу грађења досетки у сврху забаве и шале. Сви видови аномалија у функцији језичко-стилског поступка у књижевном тексту Ршумовића имају као примарни циљ постизање комичног ефекта који деца адресати најинтензивније перципирају.

ИЗВОРИ

- Рупник-Рачић, Нешић (1982): Vanja Rupnik-Račić, Budimir Nešić, *Olovka piše srcem*, Београд: DELTA PRESS.
- Ршумовић (1988а): Ljubivoje Ršumović, *Još nam samo ale fale*, Čakovec: Zrinski, Београд: Crvena zvezda.
- Ршумовић (1988б): Ljubivoje Ršumović, *Ma šta mi reče*, Čakovec: Zrinski, Београд: Crvena zvezda.
- Ршумовић (1988в): Ljubivoje Ršumović, *Vesti iz nesvesti*, Čakovec: Zrinski, Београд: Crvena zvezda.
- Чуковски (1986): Kornej Čukovski, *Od druge do pete*, Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

ЛИТЕРАТУРА

- Апресјан (1990): Ю. Д. Апресян, Языковые аномалии: типы и функции, *Res Philologica: Филологические исследования*, Памяти академика Георгия Владимировича Степанова (1919-1986), Под ред. Д. С. Лихачева, Москва: Наука, 50–71.
- Арутюнова (1990): Н. Д. Арутюнова, Логический анализ языка: Противоречивость и аномальность текста, *Сб. научн. трудов, ИЯ АН СССР*, Отв. ред. Н. Д. Арутюнова, Москва: Наука, 3–9.
- Булигина, Шмельов (1997): Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелев, *Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики)*, Москва: Языки русской культуры.
- Гридина (2002): Т. А. Гридина, Языковая игра как лингвокреативная деятельность, *Язык. Система. Личность. Языковая игра как лингвокреативная деятельность. Формирование языковой личности в онтогенезе*. Екатеринбург: Изд-во Уральского гос. пед. ун-та, 26–27.
- Кебара (2014): Марина Кебара, Језичка игра у дечјем дискурсу као прецедент поетске употребе речи, у: В. Јовановић, Т. Росић (ур.), *Књижевност за децу у науци и настави*, зборник радова, књ. 18, Јагодина: Педагошки факултет Универзитета у Крагујевцу, 109–125.
- Кебара (2016): Марина Кебара, Лингвокогнитивна функционална анализа дечјих неологизама као метајезичких рефлексива у језичкој игри, *Српски језик XXI*, 311–324.
- Радбиљ (2012): Т. Б. Радбиљ, *Языковые аномалии в художественном тексте: Андрей Платонов и другие*, Монографическая, 2-е издание, стереотипное, Москва: Флинта.
- Сањиков (2002): В. З. Санников, *Русский язык в зеркале языковой игры*, Москва: Языки славянской культуры.

Марина В. Кебара

Универзитет в Крагуеваце

Филолошко-художественни факултет

Кафедра сербског језика

ЯЗЫКОВО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ АНОМАЛИИ КАК СТИЛИСТИЧЕСКИЙ ПРИЕМ В ЛИТЕРАТУРЕ ДЛЯ ДЕТЕЙ ЛЮБИВОЕ РШУМОВИЧА

Резюме: Языковые аномалии могут возникать как в плане выражения, так и в плане содержания языкового знака, что создает условия для их рассмотрения с точки зрения разграничения на формальные и семантические. В этой работе на материале литературы для детей Любиво́е Ршумовича, с точки зрения чистой и когнитивной лингвистики, мы исследуем и анализируем языково-семантические аномалии, прежде всего в форме языковой игры, в функции стилистического приема вышеупомянутого писателя. Языковая игра этого типа генерирует различные способы выражения определенного содержания относительно нормы и узуса или объективирует новое содержание при сохранении или изменении старой формы. Наша задача в работе состоит в том, чтобы выделить, классифицировать и описать языково-семантические аномалии в функции поэтики Любиво́е Ршумовича, в цели определения условия для сознательного применения их выразительного потенциала в плане художественного выражения, что указывает на их функциональное значение. Мы выделили два вида языковой игры (ЯИ) с аномалиями в основе: 1) ЯИ с деривационными и лексико-семантическими аномалиями (нарушение структурно-семантического плана); 2) ЯИ с прагмасемантическими и концептуальными аномалиями (нарушение прагматического и логического плана высказывания).

Ключевые слова: Любиво́е Ршумович, языковая игра, языково-семантические аномалии, прагмасемантические аномалии, концептуальные аномалии.